

UDK: 338.48(497.11)

338.48-44(497.11)| DOI:10.5937/etp2301082P

Datum prijema rada: 17.01.2023.

Datum korekcije rada: 07.02.2023.

Datum prihvatanja rada: 16.02.2023.

EKONOMIJA

TEORIJA I PRAKSA

Godina XVI • broj 1

str. 82–100

ORIGINALNI NAUČNI RAD

STAVOVI LOKALNOG STANOVNIŠTVA O UTICAJU TURIZMA NA RAZVOJ RURALNE EKONOMIJE REPUBLIKE SRBIJE

Podovac Milena¹

Sažetak: Lokalno stanovništvo predstavlja jednu od najznačajnijih interesnih grupa u razvoju turizma. Stavovi, kao i uključenost lokalnog stanovništva na određenom prostoru, u velikoj meri predodređuju razvoj turizma. Cilj rada je saznati stavove lokalnog stanovništva o uticaju turizma na ekonomski razvoj ruralnih područja Republike Srbije, jer je u prethodnim istraživanjima dokazano da mogu imati uticaj na razvoj ove strateški važne delatnosti. U radu je takođe ispitan uticaj demografskih karakteristika na stavove lokalnog stanovništva o uticaju turizma na ekonomski razvoj ruralnih područja Republike Srbije. Uzorak istraživanja je obuhvatio 340 ispitanika, koji žive u ruralnim sredinama Republike Srbije. Deskriptivna statistička analiza, t-test nezavisnih uzoraka i jednofaktorska analiza varijanse (ANOVA) su korišćeni za obradu prikupljenih podataka. Rezultati istraživanja sugerišu da je uticaj turizma na prihode, stvaranje novih poslovnih prilika i povećanje tražnje za lokalnim proizvodima ocenjen kao najvažniji od strane ruralnog stanovništva Republike Srbije. Takođe je utvrđeno da od svih demografskih karakteristika, obrazovanje delimično utiče na razlike koje postoje u stavovima lokalnog stanovništva o uticaju turizma na ekonomski razvoj ruralnih područja Republike Srbije. Ispoljene razlike se odnose na uticaj turizma na povećanje broja radnih mesta, prihode, tražnju za lokalnim proizvodima i na diverzifikaciju ruralne ekonomije. Rezultati

¹ Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet za hotelijerstvo i turizam Vrnjačka banja, Vojvođanska 5A; 36210 Vrnjačka Banja, e-mail: milena.podovac@kg.ac.rs

sprovedenog istraživanja mogu doprineti definisanju strategije razvoja turizma u ruralnim područjima Republike Srbije sa ciljem da se razvojem ove delatnosti unapredi kvalitet života lokalne zajednice i diverzifikuje ruralna ekonomija.

Ključne reči: lokalno stanovništvo / ekonomski uticaj / turizam / ruralna područja / Srbija.

UVOD

Lokalno stanovništvo predstavlja jednu od najznačajnijih interesnih grupa u sistematskom i dugoročno uspešnom razvoju turizma, koji utiče na kvalitet njihovog života i okruženje (Podovac et al., 2020; Đorđević et al., 2021; Peters et al., 2018). Jedan od glavnih razloga za isticanje lokalnog stanovništva kao bitnog faktora za razvoj turizma jeste i činjenica da stanovnici predstavljaju glavni izvor radne snage u turističkoj industriji (Milićević & Štetić, 2022), ali isto tako interesnu grupu čija je podrška neophodna u strategiji i politici razvoja turizma (Stylidis et al., 2014). Lokalno stanovništvo pretežno percipira turizam kao delatnost, koja za njih ima veću ekonomsku korist od bilo koje druge privredne delatnosti podstičući stanovnike da posmatraju turističku aktivnost na pozitivan način što rezultira snažnom uključenosti i podrškom (Hanafiah et al., 2013; Bestard & Nadal, 2007; Muresan et al., 2016; Suess et al., 2018; Tosun et al., 2021). Podrška razvoju turizma od strane lokalnog stanovništva vrlo često zavisi od uticaja koji ova delatnost stvara u njihovom okruženju usled čega se javlja neophodnost ispitivanja stavova stanovništva o tome na koji način turizam utiče ne samo na mesto u kom žive već i na kvalitet njihovog života.

Jedan od strateških pravaca razvoja turizma Republike Srbije podrazumeva valorizaciju ruralnih potencijala i kreiranje jedinstvenog proizvoda ruralnog turizma. Komparativne prednosti ruralnih područja Srbije, koje predstavljaju primarne nosioce razvoja ruralnog turizma, izraženi su geografski diverzitet, povoljni klimatski uslovi, bogatstvo prirodnih i antropogenih resursa, multietničnost područja, tradicionalne vrednosti i zanati (folklor, običaji, etnografsko nasleđe), gastronomske i druge manifestacije (Gašić i sar., 2015; Radović i Pejanović, 2019). Međutim, atraktivnost ruralnih područja Republike Srbije nije jedini preduslov za uspešan razvoj ruralnog turizma i drugih oblika rekreacije. Dugoročno uspešan razvoj turizma u ruralnim područjima Srbije zahteva

definisanje strateškog okvira sa jasno postavljenim pravcima daljeg razvoja kao i značajnije uključivanje lokalnog stanovništva.

Iako je razvoj turizma u ruralnim područjima Republike Srbije vrlo istražena tema, još uvek nisu u dovoljnoj meri ispitani stavovi i percepcije pripadnika ruralnih zajednica o uticajima turizma na mesto u kome žive i kvalitet njihovog života čime je identifikovan primarni motiv sprovođenja empirijskog istraživanja. Pored toga što turizam može imati dalekosežne i različite uticaje na ruralna područja, u ovom radu su ispitivani stavovi lokalnog stanovništva o uticaju turizma na ekonomski razvoj ruralnih područja Republike Srbije, kao i uticaj demografskih karakteristika stanovništva na razlike, koje postoje u njihovim stavovima. Jedan od ciljeva istraživanja je i da se identifikuju ekonomski uticaji turizma na ruralna područja Republike Srbije koji su najznačajniji sa aspekta ruralnog stanovništva.

PREGLED LITERATURE

Turizam može imati različite uticaje na lokalnu zajednicu, u kojoj se razvija, pri čemu je jedna od najčešće navođenih podela ona prema kojoj se pravi jasna razlika između ekonomskih, ekoloških i socio-kulturnih uticaja (Ogorelc, 2009; Muresan et al., 2016). Turizam ima bitnu ulogu u ekonomskom rastu i razvoju ruralnih sredina, koje karakterišu siromaštvo i marginalizovanost (Maret et al., 2018; An et al., 2021). Analiza stavova lokalnog stanovništva o uticajima i razvoju turizma u ruralnim sredinama posebno sa ekonomskog aspekta je ispitivano u većem broju različitih studija. Pojedini autori ističu da turizam ima značajan potencijal za razvoj u ruralnim sredinama privlačeći turiste koji su u potrazi za autentičnim iskustvom što dalje stvara mogućnosti za razvoj preduzetništva i definisanje strateških pravaca ekonomskog razvoja (Andereck & Vogt, 2000; Látková & Vogt, 2012). S obzirom da predstavlja jednu od najbrže rastućih i najdinamičnijih grana privrede, primarni razlozi za razvoj turizma u određenom mestu jesu ekonomske prirode (Ivanov & Webster, 2007; Ratten, 2018; Ilić & Petrevska, 2018; Alkier et al., 2020). Prema Zae i Zae (2013), pozitivan ekonomski uticaj turizma na lokalnu zajednicu podrazumeva povećanje broja radnih mesta i stvaranje prihoda, dok Milošević i sar. (2020) takođe navode značajan uticaj turizma i na

povećanje investicija i životnog standarda. Mason (2003) je napravio jasnu razliku između pozitivnih ekonomskih uticaja turizma na lokalnu zajednicu izdvajajući uticaj turizma na devizne prihode, državne prihode, povećanje stope zaposlenosti i regionalni razvoj dok je u negativne ekonomske uticaje turizma svrstao inflaciju, oportunitetne troškove i preveliku zavisnost od turizma. Prema Mansor et al. (2021), razvoj turizma ima uticaj na regionalni ekonomski rast predstavljajući na taj način dobru priliku za nova investiciona ulaganja i zapošljavanje za pripadnike lokalne zajednice. Međutim, kako autori ističu, na taj način dolazi i do povećanja troškova života, dok valutna inflacija negativno utiče na kvalitet života lokalnog stanovništva.

Razvoj turizma u ruralnim područjima može doprineti revitalizaciji sela i može objediniti razvoj drugih delatnosti sa turizmom stvarajući tako ekonomske benefite za lokalno stanovništvo. Ekonomski uticaji turizma na razvoj ruralnih područja mogu biti pozitivni, među kojima se prema Petrović et al. (2017) izdvajaju: veće mogućnosti za zaposlenje, stvaranje deviznih prihoda, povećanje bruto domaćeg proizvoda, poboljšanje kvaliteta ruralne infrastrukture, objekata i usluga. Autori su takođe identifikovali negativne ekonomske uticaje turizma na ruralne zajednice navodeći inflaciju, povećanje cene zemljišta, povećanje cena hrane i drugih proizvoda, sezonsko zapošljavanje i dr. Razvoj turizma u ruralnim područjima prema Ciolac et al. (2011) utiče i na prodaju roba i usluga, koje proizvodi lokalno stanovništvo, kao i na stvaranje dodatnih prihoda od rekreativnih sadržaja.

Lokalno stanovništvo može na različite načine percipirati uticaje turizma na mesto u kome žive. S obzirom na to da turizam može imati pozitivno i negativno dejstvo na pripadnike određene lokalne zajednice, neophodno je fokus istraživanja usmeriti ka što jasnijem razumevanju stavova i percepcija lokalnog stanovništva (Aref et al., 2009). Pored toga, percepcije i stavovi pripadnika lokalne zajednice prema turizmu su ključ za definisanje konkurentne strategije i politike razvoja turizma na lokalnom nivou (Đorđević & Milićević, 2021) ali i zbog činjenice da su stanovnici integralni deo turističkog proizvoda određenog mesta usled čega stavovi mogu imati uticaj na uspeh ili neuspeh razvoja turizma (Deery et al., 2012). Na stavove lokalnog stanovništva o uticajima turizma utiču različite varijable pri čemu se u literaturi najčešće ističu demografske karakteristike stanovnika kao što su: pol, godine starosti, bračni i profesionalni status, nivo mesečnih prihoda (Wang & Pfister,

2008; Wang et al., 2010; Brida et al., 2011; Milićević et al., 2020; Bhat & Mishra, 2021), ali i faktori kao što su dužina življenja na određenom području, uključenost u razvoj turizma, udaljenost mesta stanovanja od lokacije održavanja turističkih aktivnosti, događaja i sadržaja, ekonomska zavisnost od turizma kao i kontakt sa turistima (Snaith & Haley, 1999; Williams & Lawson, 2001; Pham & Kayat, 2011; Blešić et al., 2014). Pol je jedna od socio-demografskih karakteristika, koja može uticati na razlike u stavovima i percepcijama lokalnog stanovništva o uticajima turizma kako navode Huh i Vogt (2008). An et al. (2021) ističu da su razlike u stavovima lokalnog stanovništva različitog pola o uticajima turizma rezultat suštinskih i divergentnih uloga koje muškarci i žene imaju u društvu. Autori takođe smatraju da je ovakav zaključak posledica tradicionalne uloge muškaraca kao izdržavaoca porodice dok su žene osetljive na promene i razvoj zajednice.

Pojedine studije su ukazale na značajnije razlike u stavovima lokalnog stanovništva različitih godina starosti o uticajima turizma na lokalnu zajednicu i da starija i mlađa populacija mogu zastupati pozitivan odnos prema razvoju turizma (Harrill, 2004; Látková & Vogt, 2012; Bagri & Kala, 2016). Prema Huh i Vogt (2008), mlađe stanovništvo ima pozitivne stavove prema razvoju turizma upravo zbog ekonomskih efekata, koje ove delatnost stvara s obzirom da su svesni postojanja šanse za zaposlenje i bolji materijalni položaj. Sa druge strane, Abdollahzadeh i Sharifzadeh (2014) smatraju da je smanjena podrška razvoju turizma od strane starije populacije posledica zastupanja stava da turizam bitno menja okruženje u kome oni žive. Razlike u stavovima lokalnog stanovništva različitog stepena obrazovanja su potvrđene u studiji Almeida-García et al. (2016) pri čemu su autori došli do zaključka da su pozitivni stavovi izraženiji u slučaju stanovnika sa visokim stepenom obrazovanja. Ovakav zaključak se može objasniti argumentom da obrazovani ljudi imaju više znanja i iskustva usled čega mogu imati i jasno definisane stavove prema razvoju turizma. Uticaj stepena obrazovanja na stavove lokalnog stanovništva o uticajima turizma su dokazali Pavlić et al. (2019) ističući da stanovnici sa nižim stepenom obrazovanja u manjoj meri podržavaju razvoj turizma kada je u pitanju njegov doprinos boljim uslovima života u lokalnoj zajednici.

TOK ISTRAŽIVANJA I OPIS UZORKA

Uzorak istraživanja je obuhvatio 340 ispitanika, koji su se pre samog popunjavanja upitnika izjasnili da žive u ruralnim sredinama Republike Srbije. Na taj način je ispitivanje zasnovano na reprezentativnom uzorku ispitanika, koji odgovaraju traženom profilu učesnika u anketiranju. Distribucija anketnog upitnika je obavljena elektronskim putem, odnosno slanjem upitnika na *e-mail* adrese potencijalnih ispitanika u periodu od aprila do novembra 2021. godine. Ovoj fazi istraživanja je prethodila analiza dostupne literature i rezultata empirijskih studija sa istim predmetom istraživanja. Na osnovu sprovedene analize, formiran je anketni upitnik, koji obuhvata opšta pitanja o demografskim obeležjima ispitanika (pol, godine starosti, obrazovanje, zanimanje, region), kao i pitanje o broju godina življenja u ruralnim područjima. Drugi deo upitnika sadrži sedam konstatacija, koje se odnose na uticaj turizma na ekonomski razvoj ruralnih područja Republike Srbije, i koje su zasnovane na prethodnom sprovedenim i objavljenim empirijskim studijama (Bošković, 2012; Icoz & Icoz, 2019; Hateftabar & Chapuis, 2020; Milićević et al., 2020; Vujko et al., 2021). Ispitanici su za konstatacije o uticaju turizma na ekonomski razvoj ruralnih područja Republike Srbije davali ocene na skali od 1- U potpunosti se ne slažem, do 5- U potpunosti se slažem. Nakon što su podaci kodirani u statističkom paketu SPSS26.0, primenjeni su pored deskriptivne statističke analize i odgovarajući testovi (t-test nezavisnih uzoraka i jednofaktorska analiza) kako bi se analizirale statističke razlike u stavovima ispitanika o uticaju turizma na ekonomski razvoj ruralnih područja Republike Srbije u zavisnosti od njihovih demografskih karakteristika.

Tabela 1. Demografska obeležja ispitanika (n=340)

	n	%	AS	SD
Pol				
Muški	115	33,8	1.66	.474
Ženski	225	66,2		
Godine starosti				
18-25	155	45,6	2.32	1.502
26-30	45	13,2		
31-40	66	19,4		
41-50	37	10,9		
51-60	23	6,8		
Više od 60 godina	14	4,1		
Završeni nivo obrazovanja				
Srednja škola	92	27,1	2.74	1.259
Viša škola	21	6,2		
Fakultet	139	40,9		
Master	60	17,6		
Doktorat	28	8,2		
Zanimanje				
Nepuno radno vreme	14	4,1	3.31	1.468
Puno radno vreme	150	44,1		
Trenutno nezaposlen	30	8,8		
Student	137	40,3		
Penzioner	9	2,6		
Ukupan broj godina življenja u ruralnim područjima				
1-15	97	28,5	2.01	.909
16-30	177	52,1		
31-45	41	12,1		
46-60	18	5,3		
Više od 60 godina	6	1,8		
Region				
Vojvodina	61	17,9	2.78	1.006
Beogradski region	32	9,4		
Centralna i Zapadna Srbija	172	50,6		
Južna i Istočna Srbija	72	21,1		
Kosovo i Metohija	3	0,9		
Ukupno	340	100		

Izvor: Obrada podataka u SPSS-u (verzija 26.0)

U istraživanju je učestvovalo 340 ispitanika, od koji su 66,2% ispitanici ženskog pola. Prema starosnoj strukturi, najzastupljeniji su ispitanici starosti od 18 do 25 godina i to 45.6% dok procentualno učešće ispitanika starosti od 31 do 40 godina iznosi 19.4%. Kada je u pitanju dostignuti stepen obrazovanja, 139 ispitanika (40,%) je završilo fakultet dok je 92 ispitanika (27,1%) završilo srednju školu. Od ukupnog broja anketiranih, 150 ispitanika (44,1%) se izjasnilo da je radno angažovano u potpunosti dok je 137 ispitanika (40,3%) odgovorilo da su u statusu studenta. Prema dužini življenja u ruralnim sredinama, 177 ispitanika (52,1%) živi na ovim prostorima između 16 i 30 godina dok su u vrlo malom procentu zastupljeni oni ispitanici, koji žive više od 60 godina u ruralnim sredinama (1,8%). Najveći broj ispitanika, odnosno njih 172 ili 50,6% od ukupno anketiranih, izjasnio se da živi na teritoriji Centralne i Zapadne Srbije.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U tabeli 2. su prikazani rezultati deskriptivne statističke analize stavova ispitanika o uticaju turizma na ekonomski razvoj ruralnih područja Republike Srbije. Pouzdanost merne skale je proverena izračunavanjem Kronbahovog koeficijenta, čija vrednost iznosi .955 što ukazuje na visoku pouzdanost i reagibilnost između analiziranih varijabli. Najveće prosečne ocene su izračunate u slučaju sledećih konstatacija: *Turizam povećava prihode* ($M=4.38$); *Turizam stvara novu poslovnu priliku za investiranje* ($M=4.33$) i *Turizam utiče na povećanje tražnje za lokalnim proizvodima* ($M=4.30$). Najniža prosečna ocena je data za konstataciju *Turizam osigurava dugoročnu profitabilnost poslovanja* ($M=3.80$).

Tabela 2. Rezultati deskriptivne statističke analize

Ekonomski uticaji turizma ($\alpha=.955$)	M	SD
Turizam stvara nova tržišta za poljoprivredne proizvode	4.20	1.180
Turizam utiče na povećanje broja radnih mesta za lokalno stanovništvo	4.24	1.260
Turizam povećava prihode	4.38	1.178
Turizam utiče na povećanje tražnje za lokalnim proizvodima	4.30	1.172
Turizam stvara novu poslovnu priliku za investiranje	4.33	1.157
Turizam diverzifikuje ruralnu ekonomiju	4.03	1.148
Turizam osigurava dugoročnu profitabilnost poslovanja	3.80	1.234

Izvor: Obrada podataka u SPSS-u (verzija 26.0)

U nastavku prikaza rezultata empirijskog istraživanja su tabelarno i opisno dati rezultati primenjenih testova sa ciljem da se ispita uticaj demografskih karakteristika na stavove ispitanika o uticaju turizma na ekonomski razvoj ruralnih područja Republike Srbije. Primenom t-testa nezavisnih uzoraka je ispitano postojanje statistički značajnih razlika u stavovima ispitanika različitog pola. Međutim, rezultati primenjenog testa su ukazali na to da ne postoje značajne razlike u stavovima o uticaju turizma na ekonomski razvoj ruralnih područja Republike Srbije u zavisnosti od pola što je dokazano.

Tabela 3. Rezultati jednofaktorske analize varijanse (ANOVA) prema godinama starosti

Ekonomski uticaji	Srednje vrednosti					Više od 60 godina	F	p
	(18-25)	(26-30)	(31-40)	(41-50)	(51-60)			
Turizam osigurava dugoročnu profitabilnost poslovanja	3.78	3.38	3.95	4.27	3.70	3.64	2.476	.032

Izvor: Obrada podataka u SPSS-u (verzija 26.0)

Jednofaktorska analiza varijanse je primenjena sa ciljem da se ispita postojanje statistički značajnih veza između nezavisnih (godine starosti i obrazovanje) i zavisne varijable, odnosno konstatacije o uticaju turizma na ekonomski razvoj ruralnih područja Republike Srbije. Kada su u pitanju godine starosti, utvrđeno je postojanje statistički značajnih razlika u slučaju jedne od ukupno sedam analiziranih konstatacija i to za uticaj turizma na dugoročnu profitabilnost poslovanja. Rezultati naknadnih merenja, koja su vršena post-hoc testom, pokazali su da su razlike prisutne između stavova ispitanika starosti 26-30 godina i onih, koji imaju 41-50 godina ($p=.014$).

Tabela 4. Rezultati jednofaktorske analize varijanse (ANOVA) prema obrazovanju

Ekonomski uticaji	Obrazovanje					F	p
	Srednja škola	Viša škola	Fakultet	Master	Doktorat		
Turizam utiče na povećanje broja radnih mesta za lokalno stanovništvo	4.10	3.62	4.37	4.47	4.07	2.578	.037
Turizam povećava prihode	4.34	3.67	4.50	4.52	4.14	2.889	.022
Turizam utiče na povećanje tražnje za lokalnim proizvodima	4.20	3.62	4.46	4.47	4.04	3.354	.010
Turizam diverzifikuje ruralnu ekonomiju	3.78	3.38	3.91	3.78	3.68	3.213	.013

Izvor: Obrada podataka u SPSS-u (verzija 26.0)

Rezultati jednofaktorske analize varijanse su ukazali na postojanje statistički značajnih razlika između stavova ispitanika različitog obrazovanja za četiri od ukupno sedam analiziranih konstatacija. Primenom post-hoc testa je ispitano između kojih grupa ispitanika postoje značajne razlike u stavovima u zavisnosti od njihovog stepena obrazovanja. Rezultati post-hoc testa su ukazali na postojanje razlika između stavova ispitanika, koji su završili višu školu i onih, koji imaju završen fakultet, kao i između onih ispitanika, koji imaju završenu srednju školu u odnosu na ispitanike, koji su završili master studije. Na osnovu rezultata se može zaključiti da ispitanici sa višim nivoom obrazovanja imaju više znanja i iskustva da procene i zauzmu pozitivan stav o uticaju turizma na ruralnu ekonomiju Republike Srbije.

DISKUSIJA

S obzirom da su u ovom radu analizirani stavovi lokalnog stanovništva o uticaju turizma na ekonomski razvoj ruralnih područja Republike Srbije, rezultati istraživanja su pokazali da je uticaj turizma na prihode, stvaranje novih poslovnih prilika i na povećanje tražnje za lokalnim proizvodima ocenjen kao najvažniji od strane anketiranih stanovnika. Sa druge strane,

najniža prosečna ocena je izračunata za uticaj turizma na dugoročnu profitabilnost u poslovanju. Đorđević i Milićević (2021) su u svojoj studiji istakle značaj istraživanja stavova lokalnog stanovništva o ekonomskim uticajima razvoja turizma na primeru Vrnjačke Banje ukazavši na to da su pozitivni stavovi posebno zastupljeni za uticaje turizma na zapošljavanje, bolji životni standard, porast investicija i potrošnju. Pozitivni stavovi lokalnog stanovništva prema razvoju turizma mogu biti povezani sa činjenicom da razvoj ove delatnosti doprinosi poboljšanju kvaliteta života lokalne zajednice kao i razvoju različitih oblika privređivanja, u koje se može uključiti i lokalno stanovništvo. Do sličnih zaključaka su došli Vujko et al. (2021) istakavši da lokalno stanovništvo ima pozitivan stav prema ekonomskim uticajima turizma kada je u pitanju razvoj zajednice. U ovom radu je ispitan uticaj demografskih karakteristika stanovnika na njihove stavove o uticaju turizma na ekonomski razvoj ruralnih područja Republike Srbije. Rezultati istraživanja su pokazali da pol ne utiče na statistički značajne razlike u stavovima lokalnog stanovništva o uticaju turizma na ekonomski razvoj ruralnih područja Republike Srbije što je dokazano i u studiji o stavovima stanovnika o uticajima turizma na Fruškoj gori u kontekstu ekonomskih uticaja (Vujko et al., 2021). Takođe je i u drugim studijama dokazano da pol ne utiče na razlike u stavovima o ekonomskim uticajima turizma (Andriotis & Vaughan, 2003; Mrkša et al., 2018; Milošević i sar., 2020). Međutim, Tepavčević i sar. (2019) su dokazali da pol utiče na razlike u stavovima muškaraca i žena u studiji o stavovima lokalnog stanovništva o razvoju turizma u Vrbasu istakavši da pripadnici muškog pola pridaju veći značaj uticaju turizma na poboljšanje uslova života u zajednici. Na osnovu dobijenih rezultata istraživanja, utvrđeno je da se stavovi stanovnika različitih godina starosti razlikuju u slučaju jedne od ukupnog broja analiziranih konstatacija o uticaju turizma na ekonomski razvoj ruralnih područja Republike Srbije usled čega se može zaključiti da godine starosti nemaju uticaj na razlike u stavovima lokalnog stanovništva što je dokazano i u drugim studijama (Stojković i sar., 2020; Mrkuša i sar., 2018). Pojedine studije su ukazale na postojanje vrlo kontradiktornih stavova kada su u pitanju stavovi mlađe i starije populacije prema uticajima turizma pri čemu pojedini autori ističu da pripadnici starije populacije nemaju pozitivan stav prema turizmu usled izraženih promena mesta, u kome žive (Ross, 1991; Cavus & Tanrisevdi, 2003; Abdollahzadeh & Sharifzadeh, 2014). Sa druge strane, mlađi ljudi

percipiraju turizam kao delatnost, koja im može omogućiti ekonomsku sigurnost, bolje uslove života kao i priliku da koriste različite rekreativne sadržaje (Ritchie, 1988; Almeida-García et al., 2016; Tepavčević i sar., 2019). Kada je u pitanju obrazovanje, dokazano je da ova demografska karakteristika delimično utiče na stavove stanovnika o uticaju turizma na ekonomski razvoj ruralnih područja Republike Srbije iako su određene studije ukazale na značajan uticaj obrazovanja na stavove lokalnog stanovništva (Pham & Kayat, 2011; Abdollahzadeh & Sharifzadeh, 2014; Bayno & Jani, 2018). Stanovnici nižeg stepena obrazovanja nisu vrlo često upoznati sa koristima razvoja turizma usled čega je veća verovatnoća da će zbog toga razviti negativan stav prema ovoj delatnosti (Andriotis & Vaughan, 2003; Vareiro et al., 2013; Abdollahzadeh & Sharifzadeh, 2014). Rezultati sprovedenog istraživanja su ukazali na postojanje razlika u stavovima stanovnika koji su završili višu školu i onih, koji imaju završen fakultet kao i između onih stanovnika, koji imaju završenu srednju školu u odnosu na ispitanike koji su završili master studije. Stanovnici sa višim stepenom obrazovanja su ocenili ekonomske uticaje turizma na ruralna područja Republike Srbije višim prosečnim ocenama u odnosu na stanovnike nižeg stepena obrazovanja što može biti posledica boljeg informisanja, znanja i iskustva.

ZAKLJUČAK

Lokalno stanovništvo predstavlja veoma važnu kariku u sistemu razvoja turizma. S obzirom da razvoj turizma doprinosi privrednom razvoju i diverzifikaciji ruralne ekonomije sela, pozitivni stavovi rezidenata prema turizmu i uključenost u razvoj istog je od neprocenjivog značaja za dugoročan prosperitet. S obzirom na značajne ekonomske koristi, razvoj turizma u ruralnim područjima Republike Srbije može predstavljati jedan od strateških prioriteta za revitalizaciju seoskih sredina i uključivanje lokalnog stanovništva u različite oblike privređivanja. Istraživanje, čiji su rezultati prikazani u ovom radu, imalo je za cilj da se ispituju stavovi lokalnog stanovništva o uticaju turizma na ekonomski razvoj ruralnih područja Republike Srbije. Pored toga, uticaj demografskih karakteristika lokalnog stanovništva na njihove stavove o uticaju turizma na ekonomski razvoj ruralnih područja Republike Srbije je takođe bio predmet analize. Rezultati istraživanja pokazuju da su, prema stavovima lokalnog stanovništva, najvažniji uticaj turizma na prihode, stvaranje novih

poslovnih prilika i na povećanje tražnje za lokalnim proizvodima. Takođe je utvrđeno da obrazovanje kao jedna od analiziranih demografskih karakteristika delimično utiče na stavove stanovnika o uticaju turizma na ekonomski razvoj ruralnih područja Republike Srbije, pri čemu su razlike zastupljene u stavovima stanovnika koji su završili višu školu i onih, koji imaju završen fakultet kao i između onih stanovnika, koji imaju završenu srednju školu u odnosu na ispitanike, koji su završili master studije. Rezultati sprovedenog istraživanja mogu praktično doprineti i biti iskorišćeni prilikom definisanja strateških smernica kao i politike razvoja turizma u ruralnim područjima Republike Srbije. Ograničenja sprovedenog istraživanja se odnose na neravnomernu zastupljenost pojedinih grupa u uzorku kao što su starija lica i osobe koje žive u ruralnim sredinama duže od 40 godina što može biti posledica nespremnosti ali i nedovoljno razvijene svesti kod ruralnog stanovništva o uticajima i značaju turizma. U budućim istraživanjima bi trebalo analizirati stavove i mišljenja ruralnog stanovništva o socio-kulturnim i ekološkim uticajima turizma. Buduće studije bi trebalo biti fokusirane i na ispitivanje stepena uključenosti lokalnog stanovništva u razvoj turizma ne samo kroz zapošljavanje već i kroz njihovo angažovanje u procesu donošenja odluka.

LITERATURA

1. Abdollahzadeh, G., & Sharifzadeh, A. (2014). Rural residents' perceptions toward tourism development: A study from Iran. *International Journal of Tourism Research*, 16(2), 126-136.
2. Almeida-García, F., Peláez-Fernández, M. Á., Balbuena-Vazquez, A., & Cortés-Macias, R. (2016). Residents' perceptions of tourism development in Benalmádena (Spain). *Tourism Management*, 54, 259-274.
3. Alkier, R., Jerak, T., & Milojica, V. (2020). Perspective of development of golf tourism in Croatia. *Bizinfo (Blace)-Journal of Economics, Management and Informatics*, 11(2), 47-65.
4. An, Y.; Moon, J.-W.; Norman, W.C. (2021). Investigating residents' attitudes towards tourism growth in Downtown Greenville, SC: The effect of demographic variables. *Sustainability*, 13, 8474.

5. Andereck, K. L., & Vogt, C. A. (2000). The relationship between residents' attitudes toward tourism and tourism development options. *Journal of Travel Research*, 39(1), 27-36.
6. Andriotis, K., & Vaughan, R. (2003). Urban residents' attitudes toward tourism development: The Case of Crete. *Journal of Travel Research*, 42, 172-185.
7. Aref, F., Redzuan, M., & Gill, S. S. (2009). Community perceptions toward economic and environmental impacts of tourism on local communities. *Asian Social Science*, 5(7), 130-137.
8. Bagri, S. C., & Kala, D. (2016). Residents' Attitudes toward Tourism Development and Impacts in Koti-Kanasar, Indroli, Pattayur Tourism Circuit of Uttarakhand State, India. *Pasos: Revista de Turismo y Patrimonio Cultural*, 14(1), 23-39.
9. Bayno, P. M., & Jani, D. (2018). Residents' attitudes on the contribution of cultural tourism in Tanzania. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 16(1), 41-56.
10. Bestard, A. B., & Nadal, R. (2007). Attitudes toward tourism and tourism congestion. *Région et Développement*, 25, 193-207.
11. Blešić, I., Pivac, T., Besermenji, S., Ivkov-Džigurski, A., & Košić, K. (2014). Residents' attitudes and perception towards tourism development: a case study of rural tourism in Dragačevo, Serbia. *Eastern European Countryside*, 20(1), 151-165.
12. Bhat, A. A., & Mishra, R. K. (2021). Demographic characteristics and residents' attitude towards tourism development: A case of Kashmir region. *Journal of Public Affairs*, 21(2), e2179.
13. Bošković, T. (2012). Economic effects of tourism development in rural areas of Serbia. *Škola biznisa*, (2), 29-34.
14. Brida, J. G., Disegna, M., & Osti, L. (2011). Residents' perceptions of tourism impacts and attitudes towards tourism policies in a small mountain community. *Benchmarking: An International Journal*, Forthcoming, 9(1), 37-71.
15. Cavus, S., & Tanrisevdi, A. (2003). Residents' attitudes Toward Tourism Development: A Case Study In Kusadasi, Turkey. *Tourism Analysis*. 7(3-4), 259-269.
16. Ciolac, R., Csoz, I., Balan, I., & Dincu, A. M. (2011). Research regarding the impact of rural tourism forms on the rural area. *Scientific Papers Animal Science and Biotechnologies*, 44(2), 475-478.

17. Deery, M., Jago, L., & Fredline, L. (2012). Rethinking social impacts of tourism research: A new research agenda. *Tourism Management*, 33(1), 64-73.
18. Gašić, M., Perić, G., & Ivanović, V. (2015). Razvijenost ruralnog turizma u Republici Srbiji. *BizInfo (Blace)-Journal of Economics, Management and Informatics*, 6(2), 71-81.
19. Hanafiah, M. H., Jamaluddin, M. R., & Zulkifly, M. I. (2013). Local community attitude and support towards tourism development in Tioman Island, Malaysia. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 105, 792-800.
20. Harrill, R. (2004). Residents' attitudes toward tourism development: A literature review with implication for tourism planning. *Journal of Planning Literature*, 18(3), 251-266.
21. Hateftabar, F., & Chapuis, J. M. (2020). How resident perception of economic crisis influences their perception of tourism. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 43, 157-168.
22. Huh, C., & Vogt, C. A. (2008). Changes in residents' attitudes toward tourism over time: A cohort analytical approach. *Journal of Travel Research*, 46, 446-455.
23. Icoz, O., & Icoz, O. (2019). Economic impacts of tourism. In *The Routledge Handbook of Tourism Impacts* (pp. 95-108). Routledge.
24. Ilić, I., & Petrevska, I. (2018). Using DEA method for determining tourism efficiency of Serbia and the surrounding countries. *Hotel and Tourism Management*, 6(1), 73-80.
<https://doi.org/10.5937/menhottur1801073I>
25. Ivanov, S., & Webster, C. (2007). Measuring the impact of tourism on economic growth. *Tourism Economics*, 13(3), 379-388.
26. Látková, P., & Vogt, C. A. (2012). Residents' attitudes toward existing and future tourism development in rural communities. *Journal of Travel Research*, 51(1), 50-67.
27. Mansor, N. A., Rusli, S. A., Razak, N. F. A., Ibrahim, M., Simpong, D. B., Othman, N. A., & Ridzuan, N. A. (2021). Over-development in rural tourism: Tourism impact, local community satisfaction and dissatisfaction. *Review of International Geographical Education*, 11(10).
28. Mason, P. (2003). *Tourism Impacts, Planning and Management* Butterworth-Heinemann, Linacre House, Jordan Hill, Oxford.

29. Maret, S., Iwu, C. G., Musikavanhu, T. B., & Handayani, R. A. D. (2018). Rural tourism as a way to build economic independence. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 7(4), 1-11.
30. Milićević, S., Podovac, M., & Đorđević, N. (2020). Local residents' attitudes towards tourism events: A case study of the Carnival of Vrnjci, Serbia. *Ekonomika*, 66(2), 75-91.
31. Milićević, S., & Štetić, S. (2022). *Menadžment u turizmu* - drugo izdanje. Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet za hotelijerstvo i turizam u Vrnjačkoj Banji.
32. Milošević, S. M., Perić, D., & Vujinović, M. (2020). Stavovi lokalnog stanovništva prema uticaju turizma na Paliću. *Tims. Acta: naučni časopis za sport, turizam i wellness*, 14(1), 41-51.
33. Mrkša, M., Gajić, T., & Vujko, A. (2018). Analiza razvoja i značaja agroturizma kroz percepciju lokalnog stanovništva u Srednjem Banatu. *Megatrend revija*, 15(3), 1-16.
34. Muresan, I. C., Oroian, C. F., Harun, R., Arion, F. H., Porutiu, A., Chiciudean, G. O., Todea, A., & Lile, R. (2016). Local residents' attitude toward sustainable rural tourism development. *Sustainability*, 8(1), 100.
35. Ogorelc, A. (2009). Residents' perceptions of tourism impacts and sustainable tourism development. *International Journal of Sustainable Economy*, 1(4), 373-387.
36. Pavlić, I., Puh, B. & Mišković, L. (2019): Residents' attitudes towards tourism Impacts in rural area. In *Tourism in South East Europe: Creating Innovative Tourism Experiences – The Way to Extend the Tourist Season*, 16-18 May, 2019, (pp. 521-532), Faculty of Tourism and Hospitality Management, Opatija.
37. Pham, H.L., & Kayat, K. (2011). Residents' perceptions of tourism impact and their support for tourism development: the case study of Cuc Phuong National Park, NinhBinh province, Vietnam. *European Journal of Tourism Research*, 4(2), 123-164.
38. Peters, M., Chan, C. S., & Legerer, A. (2018). Local perception of impact-attitudes-actions towards tourism development in the UrlaubsregionMurtal in Austria. *Sustainability*, 10(7), 2360.
39. Petrović, M. D., Blešić, I., Vujko, A., & Gajić, T. (2017). The role of agritourism's impact on the local community in a transitional society: A report from Serbia. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 13(50), 146-163.

40. Podovac, M., Milićević, & Đorđević. (2020). Residents' satisfaction towards tourism events: A study of music festival Lovefest, Vrnjačka Banja. *Ekonomija: teorija i praksa*, 13(4), 57-76.
41. Radović, G., Pejanović, R. (2019). Importance of promotion in specialized media for the development of rural tourism in Serbia. *Media dialogues/Medijski dijalozi*, 12(3), 97-108.
42. Ratten, V. (2018). Entrepreneurial intentions of surf tourists. *Tourism Review*, 73(2), 262-276.
43. Ritchie, J. B. (1988). Consensus policy formulation in tourism: Measuring resident views via survey research. *Tourism management*, 9(3), 199-212.
44. Ross, G. F. (1991). Community impacts of tourism among older and long-term residents. *Australian Journal on Ageing*, 10(4), 17-24.
45. Snaith, T., and A. Haley. (1999). Residents' Opinions of Tourism Development in the Historic City of York, England. *Tourism Management*, 20(5), 595-603.
46. Stojković, I., Tepavčević, J., Blešić, I., Ivkov, M., & Šimon, V. (2020). Uticaj sociodemografskih karakteristika rezidenata na percepciju uticaja razvoja turizma. *The European Journal of Applied Economics*, 17(2), 89-103.
47. Styliadis, D., Biran, A., Sit, J., & Szivas, E. M. (2014). Residents' support for tourism development: The role of residents' place image and perceived tourism impacts, *Tourism Management*, 45, 260-274.
48. Suess, C., Baloglu, S., & Busser, J. A. (2018). Perceived impacts of medical tourism development on community wellbeing. *Tourism Management*, 69, 232-245.
49. Tepavčević, J., Blešić, I., Bradić, M., & Ivkov, M. (2019). Stavovi lokalnog stanovništva prema razvoju turizma u Vrbasu. *TIMS. Acta*, 13(1), 15-25.
50. Tosun, C., Dedeoğlu, B. B., Çalışkan, C., & Karakuş, Y. (2021). Role of place image in support for tourism development: The mediating role of multi-dimensional impacts. *International Journal of Tourism Research*, 23(3), 268-286.
51. Vujko, A., Zečević-Stanojević, O., Zečević, L., Nedeljković, D., & Zečević, M. (2021). Rural residents' perceptions on economic impacts of cultural and promotional aspects of tourism. *Economics of Agriculture*, 68(1), 155-172.

52. Đorđević, N., Podovac, M., Milićević, S., & Stojanović, Đ. (2021). Impacts of the music festival Lovefest on the attitudes of the local population in Vrnjačka Banja. *Hotel and Tourism Management*, 9(1), 73-88. <https://doi.org/10.5937/menhottur2101073D>
53. Đorđević, N., & Milićević, S. (2021). Residents' Perceptions of Economic Impacts of Tourism Development in Vrnjačka Banja, *The 3rd International Conference on Resources Economics and Bioeconomy in Competitive Societies (RebCos'20) under the title Environmental Challenges, Innovative Technologies and Rural Areas in Digital Era*, 19th-20th November, 2020, Belgrade, Serbia, Proceedings SHS Web Conf., 95(2021), 01006.
54. Vareiro, L. M. D. C., Remoaldo, P. C., & Cadima Ribeiro, J. A. (2013). Residents' perceptions of tourism impacts in Guimarães (Portugal): A cluster analysis. *Current Issues in Tourism*, 16(6), 535-551.
55. Wang, Y., & Pfister, R. E. (2008). Residents' attitudes toward tourism and perceived personal benefits in a rural community. *Journal of Travel Research*, 47(1), 84-93.
56. Wang, S., Bickle, M., & Harrill, R. (2010). Residents' attitudes toward tourism development in Shandong, China. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 4(4), 327-339.
57. Williams, J., & Lawson, R. (2001). Community issues and resident opinions of tourism. *Annals of Tourism Research*, 28(2), 269-290.

LOCAL POPULATION ATTITUDES TOWARDS THE IMPACT OF TOURISM ON THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Milena Podovac

Abstract: Local population represents one of the most important interest groups in tourism development. Attitudes, as well as the local population involvement in a certain area, largely predetermine the development of tourism. The aim of the paper is to perceive the attitudes of local population about the impact of tourism on the economic

development of rural areas in the Republic of Serbia, because it has been proven in previous research that it can have a significant impact on the development of this strategically important activity. The paper also examines the influence of demographic characteristics on the attitudes of the local population about the impact of tourism on the economic development of rural areas of the Republic of Serbia. The research sample included 340 respondents, who live in rural areas of the Republic of Serbia. Descriptive statistical analysis, independent samples t-test and one-way analysis of variance (ANOVA) were used to process the collected data. The research results suggest that the impact of tourism on income, the creation of new business opportunities and the increase in demand for local products are rated as the most important by the rural population of the Republic of Serbia. It was also determined that of all other demographic characteristics, education partially affects the differences that exist in the attitudes of the local population regarding the impact of tourism on the economic development of rural areas of the Republic of Serbia. The differences shown are related to the tourism impact on increasing the number of jobs, incomes, demand for local products and on the rural economy diversification. The obtained results can contribute to the defining of the tourism development strategy for the rural areas of the Republic of Serbia with the aim of improving the quality of life of the local community and diversifying the rural economy with the development of this activity.

Keywords: *local population, economic impact, tourism, rural areas, Serbia.*